

Forfatter: Falster, Christian

Titel: Satirer, 1720-42

Citation: Falster, Christian: "Satirer, 1720-42", i Falster, Christian: *Satirer, 1720-42*, udg. af Aage Schiøttz-Christensen, Det Danske Sprog- og Litteraturselskab, C.A. Reitzel, 1982, s. 125. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/text/adl-texts-falster05-shoot-idm140600518989504.pdf> (tilgået 25. april 2024)

Anvendt udgave: Satirer, 1720-42

Noter og oplysninger

Denne satire, der blev Falsters skarpeste og dristigste, blev også den sidste i rækken af egentlige satirer, d.v.s. satirer med alment sigte.

Om dens tilblivelse og indhold henvises til indledningen s. 39-40 og 43-44.

126

Titlen: *Recommendation*] rosende udtalelse, især skriftlig. -Ordet har nu formen *rekommandation*.

1,7:

Vinde-Gud] vindenes gud, f.eks. romernes Æolus. -1,7: *Gan*] gammelnordisk betegnelse for en art trolddom, som især lapperne mentes at forstå sig på.

3,2:

i disse Silke-Tider] hentydning til den luksus i klædedragten, som enevælden søgte at bekæmpe. - 3,5: *Fridericia*] Fredericia fik i 1682 tilstået asylfrihed i 10 år for fallenter.

4,4:

Til ret at gjøre kroget] prokuratoren gør det krogede ret, forvender uret til ret.

5,5:

forfordeele] at forfordele én noget = at bedrage ell. narre én for noget.

6,3:

Plog] plov. - 6,7-8: *Og see! En andens Dovenhed o.s.v. ...*] Falster erindrer den tyske filolog Stübel, der havde kritiseret et leksikonarbejde af ham for derefter at tilegne sig dets resultater. I sit modskrift fra 1717 taler Falster om det »åbenlyse mennesketyveri« (*manifestissimum plagium*), han havde været genstand for fra Stübels side.

7,5:

Hexen] ifølge kalkmalerier af kærnende kvinder kunne Fanden og hans flok hindre smørret i at samle sig, se Troeis-Lund: »Dagligt Liv ...«, bd. 3, 1969, s. 83.

8,4:

Kloster-Tierner] underordnet funktionær ved *Klosteret*, d.e. den institution, hvor 100 studenter bospistes (til 1736).

9,4:

Lands-Academister] landets antal af studerende ved universitetet.

11,2:

skiønnes] dømmes rigtigt om. - 11,3: *Lerdom*] som det fremgår af det følgende, forstår Falster her ved *lærdom* uddannelse med praktisk sigte. - 11,3: *ziirer*] pryder, smykker. - 11,3: *Hvad Lærdom ziirer*] idet *hvad* er spørgende gradsadverbium (= i hvilken grad, hvor meget), er Falsters tanke den, at samtiden ikke har indset, i hvilken grad en solid uddannelse er et samfundsgode. Som det er, hindres en fornuftig uddannelsespolitik af 127 patron-klientforholdet. - 11,5: *Patronen*] se note til *Leve-Regler* 37,1.-11,5: *med sin Haand*] med sin underskrift (på uholdbar ros, påført ansøgningen). - 11,7-8: *Saalenge som dend dumme Aand o.s.v. ...*] hvis Falster hentyder til Markus 9,25 (om uddrivelsen af den stumme og døde ånd), bliver *dum* = stum, umælende.

12,3:

hørte ... Under paa] hørte med undren på (ty. *Wunder an etwas horen*). - 12,6: *Thalmud*] navnet på det supplement til Moseloven, der sammen med denne indeholder normen for rettroende jøders livsførelse. - 12,7: *Alcoran*] Koranen. - 12,8: *Tulbandt*] d.s.s. turban.

13,1:

en ung Jurist] det er et bemærkelsesværdigt moderne træk, at Falster her og i de følgende to strofer foretager en faglig udspecialisering, endnu før denne havde fundet udtryk i anordninger om tilsvarende embedseksaminer (den juridiske etableredes først 1736). - 13,3: *Grot og Puffendorf]* hollænderen Hugo Grotius (1583-1645) og tyskeren Samuel Puffendorf (1628-1689) var berømte organer for en juridisk nytænkning. - 13,4: *Tutter]* ordet *tut* kan enten forstås som den folkelige forkortelse af *substitut*, betegnelsen for en underordnet kirkelig bestilling - eller der kan tænkes på de *tutter*, d.e. *kræmmerhuse*, som kan drejes af bladene i en værdiløs bog. I *Amoenitates* (1. part, XXV) taler Falster om, at resultaterne af den lærdes flid »kommer rundt blandt Folk som Kræmmerhuspapir«. - 13,8: *Dend romerske Regiering]* der tænkes formentlig på det tysk-romerske rige. - Den unge akademiker kender ikke noget til dette riges statsretlige forhold, skønt Danmark dog var impliceret gennem Holsten og forholdet blevet højaktuelt, da det i 1721 lykkedes Frederik d. 4. at ændre status for den slesvigske del af monarkiet (se note til *Utid. Rang-Syge*, 10,7-8).

14,3:

Thomas Bartholin] berømt læge og forsker (1616-1680), bl.a. med væsentlig andel i udarbejdelsen af den første 128 danske farmakopé. - 14,5: *Bo]* bod, butik. - 14,6: *Dyder]* værdifulde egenskaber. - 14,7. *quid pro qvo]* i løbet af senmiddelalderen blev det skik, at man i fortegnelsen over lægemidler indføjede et afsnit, der med overskriften *Quid pro quo* (= dette for hint, noget i stedet for noget andet) gav oplysning om, hvilke lægemidler man i givet fald kunne erstatte med andre.

15,3:

Hand være Preuszisk eller Polsk] medens Preussen i det 17. årh. begunstigede calvinismen, lykkedes det ved religionssamtalerne i Thorn 1645 den katolske kirke i Polen at få enhver kritik af de katolske lærdomme forbudt. - 15,4: *Var ey en ægte Christen]* medens Falster officielt hylder den evangelisk-lutherske kristendomsforståelse som den eneste sande religion (jvf. str. 34), var hans egentlige standpunkt nok det økumeniske: de forskellige retninger og religioner er variationer af samme ene tema og altså for så vidt ligeberettigede. Holdningen træder ofte frem i *Amoenitates* og fik sit måske smukkeste udtryk i hans *Philosophia Coelestis* (afsluttet 1741, men aldrig udgivet) med følgende: »Når jeg sluttelig fører sind og øjne rundt i menneskeverdenen og dens religioner, forekommer det mig, at jeg ser en Guds have, beplantet med forskelligartede blomster, eller en skov genlydende af forskelligartede fuglestemmer. Gid hine overalt må udsende en duft, der er Skaberen velbehagelig, disse en sang til hans ære og pris i evigheders evighed. Amen!«. - 15,5-6: *som Rabiner om Elias]* da disciplene spurgte: »Hvorledes kan da de skriftkloge sige, at Elias først må komme?«, forklarer Jesus dem, at han allerede er kommet i skikkelse af Johannes Døberens (Mattæus 17, 10-13). De skriftkloges teori havde altså intet på sig. - 15,8: *At Cromwell var Messias]* virkelighedsgrundlaget bag ironien er Cromwells forsøg i 1655 på at skaffe jøderne lovlig adgang til riget (der få år senere gav det ønskede resultat).

129

16,4:

i Pav Leonis Tider] d.v.s. før reformationen (Leo X var pave 1513-21). - 16,8: *tilvisse]* rigtigt, fuldkomment, til bunds.

17,6:

Stinke-Potte] giftbombe.

19,1:

jeg skuldre skiød] hævede og sænkede skuldrene som udtryk/for beklagende afslag. - 19,3: *Juvenalis]* den romerske satiriker, ca. 60-140 ef.Kr., hvis 14. satire Falster havde oversat. - 19,6: *Aretinus]* den ital. digter *Pietro Aretino* (1492-1556) var hadet og frygtet p.gr. af sin skarpe pen. - 19,8: *Boccalinus]* den ital. satiriker *Traiano Boccalini* blev enten forgivet af sine fjender eller slået til jorden med sandfyldte læderhylstre.

20,7-8:

Forordning om Recommendationer] der sigtes til forordning af 20. febr. 1717, i hvilken det hedder: »Paa det Recommendationer ikke skal gives af Interesse, Forvantskab og deslige Passioner eller af Medlidenhed, maa ingen under Kongens Hyldest og Naade understaae sig nogen at recommendere, af hvad Stand og Condition han end er, med mindre Kongen Selv nogen om en eller anden Person tilspørger eller lader tilspørge« (Schou: *Kongelige Forordninger og Aabne Breve*, II, 1777, s. 263-64).

22,3:

Antonmus] romersk kejser (138-161), så berømt for mildhed og visdom, at de følgende kejsere antog hans navn som tilnavn.

23,7:

da] da derimod, hvorimod. - 23,8: *slykke]*slukke.

25,2:

Gaver] evner, kvalifikationer. - 25,3. *Obligation]* forpligtelse, taknemmelighedsgæld - her med den usædvanlige betydning af taknemmelighedsgæld, som *andre* står i over for den talende, og som han nu kan henvise til som støtte for sin ansøgning. - 25,4: *Pund]* evner, talenter. -25,8: *Paaskrift]* patronens anbefaling, der er påført ansøgningen.

26,1:

Panegyricus] lovtale - i det gamle Rom den, som de nye konsulere skulle holde for kejseren. -26,2: *Claudianus]*¹³⁰ Roms sidste betydelige digter, død ca.404 ef.Kr. Hans pragtfulde veltalenhed svarer ikke altid til den ubetydelige foranledning. Hvilken af hans personforherligelser Falster her har for øje, kan ikke siges. - 26,3: *Plinius]* af Plinius d. Yngre (62-113) er bevaret en lovtale over kejser Trajan (98-117).

27,2:

Ored] korn ell. mel, der var fordærvet af mider, sagdes at være *oret*.

28,3:

Hand Ja og siden Brøllop faar] billedet med embedet som brud og den heldige ansøger som brudgommen brugte Falster siden, da han markerede sin udnævnelse til rektor med digtet: »Brude-Vers til sit eget Brøllop, holdet med Riber Dom-Schole ved sin Indtrædelse til Rectoratet A° 1723«.

30,3:

Qveg] som rimet viser, skal ordet udtales *kvaj*. - 30,3-4: *praktiseres ... igiennem]* lempes, listes, smugles igennem - til embeder, de ikke er værdige til. - 30,6: *Fæ]* betød opr. kvæg, jvf. forbindelsen *folk og fæ*. -30,8: *De gamle Jøders Oxe]* oksen tærskede ved at stampe på det afhøstede korn. Moseloven byder: »Du må ikke binde munden til på en okse, når den tærsker« (5. Mosebog 25,4).

31,5-6:

Og Landets Hiord saa ofte maa o.s.v. ...] der sigtes til den favorisering af udlændinge, spec. tyskere, som også andre tog forargelse af. - 31,7. *Skabbed]* skabet, befængt med skab, d.e. udslæt.

32,4:

Liunet] hos Falster er *lynet* ubest. form i ental - altså *et Lynet*.

33,3-4:

Smidden udi Epheso] denne forsvarer af det herskende udvælgelsessystem bærer sig iflg. Falster ad som sølvsmeden Demetrius i Efesus, der af hensyn til sin egen produktion af Diana-statuetter gik ind for, at man skulle bevare dyrkelsen af denne gudinde (Apost. Gern. 19,24). - 33,6: *Dend tid]* så længe som. - 33,6: *daarlig]* uklog, tåbelig.

131

34,2:

værgeløs] som er uden væрге - altså: våbenløs. -34,2: *Buer]* bueskytter. - Modstanderne har vel lysten til at angribe (*buen*), men savner det virksomme argument (*pilen, værget*). - 34,7-8: *en sand og Evangelisk Kirke]* om Falsters religiøse standpunkt se note til 15,4. - 34,7: *en Lem]* dette ord er altid fælleskøn hos Falster.

35,5:

Mæcenat] den bekendte romer, der på Augustus' tid udmærkede sig som beskytter af litteraturen. - 35,5: *agter ... ved]* anser for, regner for.

38,8:

prioriteret være] have førsteretten.

39,4:

foor ... ilde] nedkom i utide, aborterede. - *39,6: ond]* vanskelig, besværlig. - *39,8: Adamitisk]* menneskelig, d.v.s. alt for menneskelig.

40,4:

det gemeene Sprog] den almindeligt kendte sætning. - *40,8. meriter]* fortjenester.

41,2:

Julianus] da kejser Julian Apostata (361-63) konfiskerede de midler, der tilhørte den kristne menighed i Edessa, motiverede han det ironisk med, at eftersom de kristne skal sælge alt, hvad de ejer, og give det til de fattige for derved at vinde det himmelske rige, ville han bistå dem i denne gode bestræbelse ved at gøre dem fattige!

42,4:

Med Alexander Kriige] d.e. føre krig sammen med Alexander (d. Store - den stærkeste af alle) som forbundsfælle, jvf. »I Vogn med hans bedrifter o.s.v.«.

43,2:

forskylder] gør sig værdig til, fortjener. - *43,5: en Romersk Herre]* der kunne tænkes på kejser Heliogabal (218-22), der vanærede sig ved at bortgive høje embeder til u værdige.

44,1-8:

Xenocrates o.s.v. ...] den græske filosof Xenocrates (d.314 f.Kr.) anbefalede en mand, hvis værd han selv tvivlede om, til den makedoniske hærfører Polysperchon. Da den anbefalede første handling var et forsøg på at presse penge af Polysperchon, skrev denne det brev til Xenocrates, som Falster citerer. Plutark anfører historien 132(*Moralia*, VII, kap. u) for at belyse egenskaben *dysópiá*, d.v.s. den usikkerhed ell. forlegenhed, som kan bevæge ellers veltænkende mennesker til at fyldestgøre en uretmæssig anmodning, som Xenocrates gjorde det med sin anbefaling.

45,1:

Theognis] græsk digter fra 2. halvdel af 6. årh. f.Kr. Skuffet af det sejrende demokrati i hjembyen Megara opererer han i sine digte med modsætningen mellem de få gode og de mange slette. Da der statistisk er størst sandsynlighed for tilhørsforhold til den sidste, store gruppe, varierer han ofte den tanke, at man aldrig skal rose nogen mand, før man har prøvet ham grundigt.

46,7-8:

En Horatii Formaning] i 1.bogs epist. 18, v. 76-77 siger Horats: »Den, du anbefaler, skal du prøve igen og igen, for at andres fejltrin ikke sidenhen skal blive din skam«.

47,1-8:

En Forbøn Plato eengang skrev o.s.v. ...] samme sted som anført i note til 44,1 fortæller Plutark, hvorledes Platon vel roste Helicon fra Cyzicus, men dog forsigtigt tilføjede: »Dette skriver jeg til dig om en dødelig - altså om et væsen af ustadig natur«.

48,1:

Augusti Sønner] i sine kejser biografier beretter Suetonius, at Augustus aldrig anbefalede sine sønner til noget embede uden at tilføje: »Hvis de fortjener det!«.

49,4:

uforsvarlig] utilfredsstillende; slet, ringe.

50,6-:

Domitianus ... Trajanus] kejser Domitian (81-90) udartede til tyran, hvorimod Trajan (98-117) var human og retsindig.

51,4:

stakket] kort.

52,4:

besværet] besværet.

53,7:

Catalogij] flertal af catálogo: fortegnelse, liste.

54,4:

*forsage] tabe modet. - 54,6: Diogenes i Tønden] se note til Utid. Rang-Syge 1,5. - 54,7-8: Og ey Barlæi Rettersted o.s.v. ...] da Gaspard van Baerle, (lat.*Barlæus*), hollandsk 133 digter og lærd (1584-1648), blev fundet død på bunden af en brønd, kunne det ikke afgøres, om der forelå ulykke eller selvmord. Falster antager det sidste i tillid til den tradition, der forklarer selvmordet som fremkaldt af miskendelse og forbigåelse.*

55,3-4:

*sprang fra Deres Russe-Hette] d.v.s. forvandlede fra skolepeblinge til nybagte studenter; en rus er betegnelsen for den, der står umiddelbart foran den ceremonielle optagelse i studenternes lav. - Udtrykket er dannet (af Falster?) efter model af talemåden *springe fra beghætten*, d.v.s. ved et spring fra en stol ell. lg. befri sig fra den ved snor til et fast punkt forbundne begsmurte hætte, man havde taget over hovedet. Når hætten røg af i springet, befriede man sig sammen med den fra skurv og sårskorper i hovedbunden, som sad fast i den indtørrede beg.*

56,2:

kleinlig] svag, kraftsløs. - 56,3: Priisen] belønningen. - 56,3: saa gemeen] så almindelig, så lidet eksklusiv. -56,4: Ved Blindebuk udbyttet] fordelt ell. uddelt i blinde. -Belønningen bliver ikke eksklusiv nok, når den fordeles i blinde.

57,4:

Og ikke tient en Herre] adskillige Henrik'er og Jens'er i Holbergs komedier røber sig som »latinske drenge«, d.v.s. studenter, der p.gr. af fattigdom havde ladet sig fæste som tjenere. Ad den vej kunne de godt siden drive det vidt i verden (O. Nielsen, s. 167-68).

58,8:

Homerum Kyst] kysset Homer.

59,5:

fortryller hans Credit] svækker hans anseelse (ved midler, der ikke ret tåler lyset). - 59,8: forblænder] sammenblender på forvirrende ell. ødelæggende måde.

60,2:

bag Tapetet] d.v.s. i det skjulte. - Tapetet er et løsthængende vægtæppe. - 60,3-4: Hoved-Nøglen ... Til Pennen og Signetet] fruuen bestemmer, hvad manden skal skrive og derefter signere med underskrift og laksegl.

62,2:

Nytte og deslige] Smiger, bestikkelse o.lg.

134

63,7-8:

See, hun vil allerhelst sit Bly o.s.v. ...] idet lykken antages at dirigere kuglerne uden om de kække for at lade dem træffe de bange eller fejge, får den karakter af hævnende nemesis.

64,1:

Gevær] våben, værge. - 64,6: holt] hold. - 64,7: Hvad gielder] d.e. jeg er vis på, sikker på.

65,2:

da] da derimod, hvorimod. - 65,4: som Spektakkel] som genstand for nysgerrig ell. hånlige betragtning.

66,4:

Piper] den borgerligt fødte Karl Piper (1647-1716) avancerede til svensk statstjenestes højeste stillinger. 1702 blev han kansler for universitetet i Upsala.

67,6-8:

Hvo tør Du næsviis Flue o.s.v. ...] det ville sikkert være rigtigt at rette *hvo* til *hvor*, idet linjen derved ville blive parallel med den umiddelbart foregående samt de følgende. Af de foreliggende tryk har B *hvor*. - Det kunne dog også give mening at opfatte *hvo* som subjekt til *tørgaa* og *Du næsviis Flue* som direkte tiltale (af den, til hvem spørgsmålet rettes).

68,6:

Betler-Palter] tiggerpjalter.

69,7:

Saalænge det behøver lud] jvf. talemåden: »Der skal skarp lud til skurvede hoveder«.

70,1-4:

Hvad, om Patronen tog dig f or o.s.v. ...] en sådan eksamination nævnes ikke i forordningen af 20.2.1717 (se note til 20,7-8), men stemmer med dens ånd. - 70,7: *Som dend, der ned fra Skrifte maa ...]* for dem, der vil til alters, fastsætter Danske Lov (2.5.11-17) visse mindstekrav om kristendomskundskab. Opfyldes de ikke, skal præsten afvise vedkommende.

71,4-5:

hvad skal det gieide, at ...] d.e. jeg er sikker på, at ..., vis på, at ... (med *gælde* brugt om indsats i spil ell. væddemål).

72,2:

Borgerstue] borgestue. - Om dennes anseelse se note til Ond. Opt. 51,6. - 72,5: *Du dig for denne gjør gemeen]* du går ned under dit niveau ved at give rollen som hans 135 ligemand. - 72,8: *Barberer eller Skræder]* »Fornemme Standspersoner optog Haandværkere iblandt deres Tjenerskab, der altså beskyttet af Liberiet kunne udøve en temmelig fri Næring« (O. Nielsen, s. 295). 73,3: *Credit]* godt ry, anseelse.

73,6:

hos lille Pelle ligger] da Falster ikke kunne tænke sig den sokratiske særform af Eros overført til Danmark, kan Pelle ikke være drengenavn.

Da det efter »Danmarks gamle Personnavne« heller aldrig har været kvindenavn, placerer udtrykket »at ligge hos lille Pelle« følgelig ikke den liggende i forhold til nogen person med navnet Pelle.

»At ligge hos lille Pelle« må da være betegnelse for en *tilstand*, som den liggende befinder sig i, og denne betegnelse kan ikke tilhøre den almindelige sprogbrug.

Man kunne derefter gisne på, at Falster ud fra latinens ordsprogsagtige vending *quiescere in propria pelle*: at hvile i sit eget skind, d.v.s. være tilfreds med sin tilstand, slå sig til ro i den, har lavet et latinsk-dansk ordspil, idet *Pelle* dels skal gælde som ablativ af *pellis*. hud, skind, dels som dansk personnavn.

Hvis ordspillet ikke har været en gængs studenterspøg, har det hørt hjemme i det særsprog, som lærere undertiden kan udvikle til fornøjelse for sig selv og eleverne: den venligt-strengte rektor kan mangan gang have spurgt en efterladende discipel: »Sig mig, *mi Erasme!* har du tænkt dig at blive liggende hos lille Pelle?«. Disciplen har forstået og kammeraterne har smilet - atter en gang!

Henvendende sig som digter til et større publikum har Falster glemt, at han ikke er på hjemmebane - eller overvurderet omfanget af sit private sprogdomæne.

Når vor ihærdige supplikant lægger sit hoved i kammerpigens skød, idet han lader, som om dette sted var dets endelige trygge havn, kan man med sandhed sige om 136 ham, at han *quiescit in propria pelle*, eller i Falsters argot fra skolen: at han ligger hos lille Pelle.

Kammerterneren har heddet Cathrine eller Mette som i *Leve-Regler* 65,2.

74,8:

Markotenter] ældre sideform til *marketenter* ell. *-tender*.

77,3:

Antonini Pii] genetiv af *Antoninus Pius* = A. d. Fromme. Se note til 22,3. - 77,6: *vant]* vænnet.

78,2:

Blufærdig] i stand til at skamme sig over egne brist.